

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ЕФЕКТ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В РЕГІОНАХ ПОХОДЖЕННЯ МІГРАЦІЇ

Мета даної статті – висвітлити вплив міграційних надходжень на обсяги приросту інвестицій в країнах походження міграції, а також оцінити ефективність таких капіталовкладень. В основі твердження про те, що лібералізація доступу до місцевого ринку праці іноземних робітників сприятиме загальному зростанню доходів при одночасному скороченні нерівномірності в доходах, лежить очікування того, що грошові перекази виступатимуть джерелом для інвестування у фізичний та людський капітал в регіонах походження. Грошові перекази мігрантів збільшують заощадження домогосподарств, а також опосередковано покращують рівень здійснення фінансових операцій, що позитивно впливає на перспективи економічного зростання. Зважаючи на те, що ринок праці стає все більшою мірою глобальним, вагомим значення для країн, що розвиваються, набуває потреба в перегляді освітньої політики з метою балансування попиту та пропозиції кваліфікацій як на національному, так і на глобальному рівнях.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, грошові перекази, міграційний капітал, інвестиції.

STAKANOV R.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

INVESTMENT EFFECT OF MIGRATION IN THE REGIONS OF ORIGIN

The article is devoted to the impact of migration revenues on investments growth in the emigration countries. The second task is to evaluate the effectiveness of such investment. The basis of the assertion that the liberalization of access to the local labour market of foreign workers contribute to overall revenue growth while reducing inequalities in incomes is the expectation that remittances act as a source for investment in physical and human capital in the regions of origin. Remittances increase household savings, and indirectly improve the level of financial transactions that positively affect the prospects for economic growth. Given the fact that the labour market is becoming more global, weighty significance for developing countries ought to be the review of educational policies with aim to balance supply and demand of qualifications at both national and global level.

Keywords: international labour migration, remittances, migration capital investment.

Актуальність теми дослідження. Міжнародна трудова міграція продовжує розвиватись сталими темпами, при тому, що обсяги грошових переказів продовжують стабільно зростати, демонструючи свій сталий та контр циклічний характер. Якщо значення грошових переказів для підвищення поточного рівня добробуту домогосподарств мігрантів загалом не викликає сумнівів, то можливість грошових надходжень від мігрантів виконувати функцію інвестицій та коректність використання терміну «міграційний капітал» щодо грошових переказів викликає дискусії. Все вищезазначене обумовлює актуальність дослідження інвестиційного впливу міграції та грошових переказів на країни походження загалом, та на інвестиційні процеси, зокрема.

Аналіз останніх публікацій. Взаємозв'язок міжнародної трудової міграції та функціонування ринків капіталу в країні-експортері робочої сили тривалий час вагомим предметом дослідження для науковців та експертів ряду міжнародних організацій. Зокрема, міжнародна трудова міграція та інвестиційна політика досліджувались рядом українських та зарубіжних вчених, серед яких, в першу чергу, варто виділити Дж. Борхаса, В. Будкіна, А. Вінтерса, М. Відякіну, А. Гайдуцького, Г. Де Хааса Р. Доббса, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О. Малиновську, К. Метцгера, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, М. Шіфа.

Постановка проблеми. Переважно дослідження впливу міжнародної трудової міграції зосереджуються на імміграційних ефектах від трудової міграції, а аналіз впливу міграції на країни походження більшою мірою стосуються макrorівня, а також ефекту міграції для ринку праці країни-експортера робочої сили. Грошові перекази досить рідко є об'єктом дослідження в якості інвестиційного ресурсу, більшою мірою акцент робиться на вивченні зростання добробуту домогосподарств мігрантів, а питання інвестиційного вкладення таких коштів не є достатньо дослідженим. В даній статті буде розпочато дослідження грошових переказів в якості інвестиційного капіталу.

Мета статті – висвітлити вплив міграційних надходжень на обсяги приросту інвестицій в країнах походження міграції, а також оцінити ефективність таких капіталовкладень.

Результати дослідження автора. В 1970–80 рр. панувало скептичне відношення щодо перспектив позитивного впливу міжнародної міграції на економічний розвиток. Водночас, міграція може створити нові обмеження та призвести до зменшення потенційних інвестицій. Таке твердження базувалось на припущенні, що міграційні доходи переважно витрачались на щоденні споживчі потреби, а також такі активи як житло, замість інвестування в виробничі підприємства, які формують пропозицію робочих місць на ринку праці, що могло б сприяти подальшому економічному розвитку, прикладом чого є дослідження Де Хааса [3]. Разом зі значним приростом обсягу грошових переказів в 1990–2000-х рр., в економічній нації відновився інтерес до

економічного впливу міграції, а нові теоретичні та практичні дослідження впливу міграції на інвестиційні процеси в країнах походження почали демонструвати наявність обмеженого позитивного ефекту міграції на інвестиції. Міграція призводить до обмеження перешкод для руху капіталу в країна з браком ресурсів та недосконалими ринками, таким чином відкриваючи дорогу для продуктивного інвестування, на чому у своїй праці наголошує Дж. Тейлор [10]. Емпіричний аналіз Д. МакКінзі та М. Сасіна [5], в свою чергу, враховував більш широке коло, а також більш довготривалі ефекти міграційного досвіду, які виходили суто за рамки використання грошових переказів [6].

В основі твердження про те, що лібералізація доступу на місцевий ринок праці іноземних робітників сприятиме загальному зростанню доходів при одночасному скороченні нерівномірності в доходах (як в середині, так і між країнами) лежить очікування того, що грошові перекази виступатимуть джерелом для інвестування у фізичний та людський капітал в регіонах походження.

Найбільш відчутно можна простежити вплив еміграції на економіку країни походження в тому випадку, коли обсяги тимчасової трудової міграції є значними за відносними показниками. Найбільшу схильність до регулярних грошових переказів на батьківщину мають молоді чоловіки з сільських районів, вони ж є тісно пов'язаними зі спільнотами походження і мають найбільшу мотивацію для повернення до країни походження.

Таким чином, прямий ефект від міграції, опосередковується змінами, які вона формує в структурі сімей мігрантів і їх громад, оскільки такі зміни можуть або сприяти, або зупиняти стимули для інвестування, таким чином, чистий ефект від міграції залежатиме від відносного співвідношення позитивних та негативних факторів для інвестування.

Як показує пакистанський досвід [9], міграція стимулює зростання інвестицій як в людський, так і у фізичний капітал. Однак, дослідження також показало, що зміни у структурі домогосподарств часто нівелюють або ж відтермінують прямий ресурсний ефект міграції.

Оскільки окремі особи та домогосподарства в цілому вибирають опцію міграції, багато характеристик які впливають на рішення щодо міграції одночасно впливають і на інші рішення економічного життя домогосподарств, такі як рівень інвестування капіталу і витрат на освіту та охорону здоров'я. Головною економетричною складністю при визначенні впливу міграції на прийняття рішення домогосподарствами щодо необхідності інвестування є проблема ендогенності міграційних рішень. Значна кількість досліджень використовують рівень поширення міграції в країнах походження в якості інструмента дослідження можливості міграції. Проте, будь-які характеристики місцевої спільноти, які не були враховані при міграційному дослідженні, такі як умови місцевого ринку праці або ж доступність чи якість послуг охорони здоров'я, можуть вплинути як на рішення домогосподарств щодо інвестування, а також схильність до міграції.

Домогосподарства мігрантів здійснюють значно більші інвестиції в освіту порівняно з домогосподарствами, де немає мігрантів, а діти домогосподарств мігрантів не лише частіше відвідують школу, а також продовжують подальше навчання порівняно з тими домогосподарствами, де немає мігрантів в тому ж регіоні. Також діти мігрантів є меншою мірою залучені до економічної зайнятості і працюють меншу кількість годин.

За відсутності ефективно функціонуючих кредитних ринків, інвестиційні стартапи є значною мірою залежними від рівня добробуту потенційних підприємців, що, зрештою, визначає не лише те, хто починає бізнес, але й те, яким чином він надалі вестиметься [2; 4; 8]. В умовах обмеженості ресурсів домогосподарств, грошові перекази мігрантів можуть сприяти створенню та розширенню бізнес процесів. Однак, за умови продовження міграції, домогосподарства можуть і надалі страждати від втрати активної робочої сили, що може мати визначальне негативне значення як для започаткування та розвитку несільськогосподарського підприємництва, так і подальшого ведення сільськогосподарських робіт. В тому разі, коли пропозиція робочої сили є обов'язковою умовою розвитку підприємництва, інвестиційне використання надходжень від мігрантів може бути відкладене до завершення міграційного циклу та повернення трудового мігранта на батьківщину.

Дослідження Д. Янга [12] вказує на те, що сприятливі шоки обмінного курсу в приймаючих країнах створили можливість для більшого доступу до відносно капіталомістких підприємств для домогосподарств мігрантів у Філіппінах. Р. Адамс [1] при дослідженні сільських районів Пакистану, не знайшов жодного впливу грошових переказів на накопичення несільськогосподарських активів в регіонах походження міграції. Однак, Адамс розглядає грошові перекази в якості зовнішнього джерела доходів для домашніх господарств. К. Вудрафф і М. Зентено [11] визначили, що в Мексиці, інвестиції в малі підприємства (в основному в індивідуальні підприємства) є більш високими, в країнах з більш високим рівнем міграції і отриманням грошових переказів.

Приклад Пакистану [9] вказує не можливість існування трьох типів міграційних інвестицій: заснування або розширення несільськогосподарського підприємства домогосподарств, купівля сільськогосподарського рухомого активу, а також купівля сільськогосподарських земель.

Для дослідження впливу міграційного циклу на інвестиційну поведінку домогосподарств мігрантів необхідно проаналізувати середній вплив міграції на інвестиції домогосподарств. Для цього можна

скористатись регресійною моделлю, запропонованою М. Шіф та К. Озден під час вивчення сільської міграції в Пакистані [9]

$$I_{jv} = \beta_1 M_{jv} + \beta_2 X_{jv} + \eta_v + \varepsilon_{jv} \quad (1)$$

де I_{jv} – рівень інвестицій для домогосподарства j в селі v . M_{jv} є індикатором того, чи присутній в домогосподарстві мігрант, X_{jv} – вектор екзогенних характеристик домогосподарства. β_1 – оцінює інвестиційну відмінність між домогосподарствами, які містять та не містять мігрантів. η_v – компонент помилки, який охоплює будь-який з недосліджених факторів, які є спільними для певного сільського населеного пункту, такі як зміни кон'юнктури на місцевому ринку праці, або на товарних ринках, що може впливати як на рішення домогосподарств щодо необхідності міграції, так і на інвестиційні рішення. Другий компонент помилки ε_{jv} – відображає специфічні для домогосподарств фактори, які не можуть бути враховані, такі як певні переваги або здібності, що не були включені до значення X_{jv} .

Проведені розрахунки, відповідно до формули (1), дозволили дослідити вплив зворотної міграції на інвестиції домогосподарств у несільськогосподарські підприємства. Результати дослідження вказують на те, що міграція зрештою зменшує нерівномірність в розподілі багатства дозволяючи домогосподарствам, які в іншому випадку були б обмежені в своїй кредитній спроможності, збільшити свою продуктивну спроможність. Зокрема, це є важливим каналом доступу на ринок землі для безземельних домогосподарств. Однак, вплив міграції інвестиції домогосподарств значною мірою є чутливим щодо розміщення домогосподарств в рамках міграційного циклу. Таким чином, дослідження які концентруються виключно на середньому ефекті від міграції, можуть суттєво недооцінювати цей вплив, особливо, якщо об'єктом вивчення є регіон зі значною діючою міграцією.

Дослідження Дж. Чжао [13] є єдиним документом, який досліджував вплив повернення мігрантів на здійснення домогосподарствами інвестицій. Хоча результати дослідження Чжао є схожими до дослідження М. Шіфа та К. Оздена, водночас, є певні відмінності. Чжао вважає, що домогосподарства мігрантів в Китаї інвестують більше в сільськогосподарські активи. Однак, вони не є задіяними в місцевій діяльності не пов'язаній з сільським господарством більшою мірою, аніж це спостерігається серед домогосподарств, які не беруть участі в міграційному процесі.

Дослідження М. Шіфа та К. Оздена, показало, що домогосподарства мігрантів інвестують відчутно більші суми у виробничі активи, такі як сільськогосподарські землі, при цьому вміння здобуті мігрантами під час роботи закордоном не відіграють суттєвого значення. Водночас, такі вміння можуть відігравати роль при започаткуванні мігрантами власного бізнесу після рееміграції. Серед домогосподарств мігрантів, які володіють власним несільськогосподарськими підприємствами, понад половина з них була створена після повернення мігрантів на батьківщину, а понад дві третини управлялись колишніми мігрантами.

Грошові перекази мігрантів збільшують заощадження домогосподарств, а також опосередковано покращують рівень здійснення фінансових операцій, що позитивно впливає на перспективи економічного зростання. Дані по Філіппінам та Мексиці доводять, що грошові надходження від мігрантів збільшують накопичення активів у вигляді сільськогосподарського обладнання, сприяють самозайнятості, а також збільшують інвестиції в малий бізнес в країнах-експортерах робочої сили. Відповідне відображення потоків грошових переказів в макроекономічному аналізі може призвести до покращення кредитного рейтингу країни, а також забезпечити стабільність зовнішньої заборгованості в країні-одержувачі грошових переказів. Оскільки міграційний капітал є стабільним та для багатьох країн значним за обсягами джерелом надходження іноземної валюти, грошові перекази можуть зменшити занепокоєння інвесторів та запобігти раптовому розвороту інвестиційних потоків під час кризи. Крім того, майбутні потоки грошових переказів можуть бути використані в якості застави урядами і приватними підприємствами в країнах, що розвиваються для залучення фінансування на міжнародному ринку капіталів. Такі інноваційні механізми можуть бути використані для фінансування проектів розвитку, таких як побудова житла економ-класу, або розбудови інфраструктури водопостачання [7].

Вагому роль в інвестуванні на батьківщину можуть відігравати також і постійні емігранти. Діаспора виступає в якості взаємозв'язку між країнами походження та країнами призначення міграції, розширюючи можливості доступу до міжнародного фінансування, а також сприяючи налагодженню комунікаційних мереж. Емігранти можуть також виступати вагомим постачальником інвестицій в свою країну походження, оскільки їхні знання про інституції на батьківщині, а також більші можливості до пристосування до регуляторних формальних та неформальних процедур, можуть посприяти у зниженні інвестиційних затрат, а також дозволити отримати більшу норму прибутку від вкладень порівняно з іноземними інвесторами [7].

Особливе місце в інвестиційному ефекті міграції займає «відплив умів», який фактично являє собою дезінвестування публічних фінансів спрямованих в людський капітал. Висококваліфікована еміграція може призвести зменшення виробничої потужності країни-експортера робочої сили, а також погіршити економічну кон'юнктуру, особливо в малих економіках, де спостерігається брак робітників окремих спеціальностей, зокрема медичних працівників.

Висновки. Обсяги інвестицій мігрантів, особливо за умови міграції з сільських регіонів, знаходяться в залежності від доступності чоловічої робочої сили. Таким чином ефекти від діючої та завершеної міграції можуть мати суттєві розбіжності за наслідками як для економічної ситуації в регіонах походження міграції, загалом, так і для інвестиційних стимулів, зокрема. Інвестиції можуть суттєво знижуватись в період, коли міграція триває, а після стадії завершення міграційного процесу інвестиції суттєво зростають. Таким чином, домогосподарства реемігрантів інвестують значно більше ніж домогосподарства без мігрантів.

Вагоме значення має також той факт, що мігранти є більш надійними інвесторами в часи економічної нестабільності і вони є більшою мірою зацікавленими у вкладенні коштів у фінансування місцевих інфраструктурних проєктів, будівництва житла, а також в медицину та освіту.

Зважаючи на те, що ринок праці стає все більшою мірою глобальним, вагомого значення для країн, що розвивається набуває потреба в перегляді освітньої політики з метою балансування попиту та пропозиції кваліфікацій як на національному, так і на глобальному рівні. У поєднанні з міграційною та загальною макроекономічною політикою це створить як стимули для продуктивного використання міграційного капіталу під час процесу міграції, так і його ефективне інвестування після повернення робітників на батьківщину, і, зрештою, сформує стимули для такого повернення.

Література

1. Adams R. Remittances, Investment, and Rural Asset Accumulation in Pakistan / R. Adams. URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/452390>
2. Blanchflower D. What Makes an Entrepreneur / D. Blanchflower, A. Oswald. URL: <http://www.andrewoswald.com/docs/entrepre.pdf>
3. De Haas H. Remittances, Migration and Social Development. A conceptual Review of the Literature / De Haas H. URL: [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/\\$file/deHaaspaper.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/8B7D005E37FFC77EC12573A600439846/$file/deHaaspaper.pdf)
4. Evans D., Jovanovic B. An Estimated Model of Entrepreneurial Choice under Liquidity Constraints. URL: <https://www.jstor.org/stable/1832192>
5. McKenzie D. Migration, Remittances, Poverty, and Human Capital: Conceptual and empirical challenges / D. McKenzie, M.J. Sasin. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7453>
6. Mezger C. The role of international migration experience for investment at home: The case of Senegal / C. Mezger, C. Beauchemin. URL: https://cream.conference-services.net/resources/952/2371/pdf/MECSC2011_0330_paper.pdf
7. Mohapatra S. Impact of Migration on Economic and Social Development: A review of evidence and emerging issues / S. Mohapatra, D. Ratha, E. Scheja. URL: http://siteresources.worldbank.org/TOPICS/Resources/214970-1288877981391/Migration&Development-Ratha-GFMD_2010a.pdf
8. Paulson A. Entrepreneurship and Financial Constraints in Thailand / A. Paulson, R. Townsend. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0929119903000567>
9. Schiff M. International Migration, Economic Development & Policy / M. Schiff, C. Ozden. URL: <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/978-0-8213-6935-7>
10. Taylor J.E. International Migration and Community Development / J.E. Taylor, J. Arango. URL: <https://www.jstor.org/stable/3645924>
11. Woodruff C. Remittances and Micro-Enterprises in Mexico / C. Woodruff, R. M. Zenteno. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=282019
12. Yang D. International Migration, Human Capital and Entrepreneurship: Evidence from Philippine Migrants / D. Yang. URL: <http://fordschool.umich.edu/rsie/workingpapers/Papers526-550/r531.pdf>
13. Zhao Y. Causes and Consequences of Return Migration: Recent Evidence from China / Y. Zhao. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147596702917816>

Надійшла 09.08.2016; рецензент: д. е. н. Журба І. С.